

O STATUSU ISKAZA MUROVSKOG TIPA¹

Meri Mekgin

U prethodna dva poglavlja sam u glavnim crtama opisala dve razvojne linije Vitgenštajnovog spisa *O izvesnosti (OI)* koje utiru put novom objašnjenju prirode našeg odnosa prema sudovima koji tvore okvir naše prakse. Na svoju ocenu da ovim sudovima nedostaje neophodno opravdanje, skeptik je naveden zbog toga što on naš odnos prema njima tumači kao epistemološki odnos prema empirijskim sudovima. Vitgenštajново alternativno objašnjenje treba da nam omogući da naš odnos prema ovim sudovima posmatramo na takav način da odsustvo opravdanja u njihovom slučaju više ne deluje kao nerazumno ili dogmatsko. Objašnjenje treba da nam omogući da shvatimo šta nije u redu kako sa Murovim pokušajem polaganja prava na to da ih zna, tako i sa skeptikovim pokušajem da sumnja u iskaze murovskog tipa, ili u sudove okvirnog tipa. Dve razvojne linije uzete zajedno treba da pokažu i zašto i kako naš odnos prema murovskim iskazima valja da pojmimo na potpuno neepistemički način.

Prva razvojna linija *OI*, o kojoj je prethodno raspravljano u poglavlju 6, pokušava da ukaže na neobičnost epistemičkog tvrđenja koje uključuje murovske iskaze, pokazujući da se određene implikacije naše uobičajene upotrebe reči “Ja znam” ili ne mogu objasniti, ili u potpunosti razumeti u slučaju tvrđenja koja uključuju takve sudove. Ukazala sam na to da na ovu razvojnu liniju *OI* ne bi trebalo da gledamo kao na celovit Vitgenštajnov odgovor skeptiku, već da bi trebalo da je smatramo nečim što motivise ideju prema kojoj naš odnos prema ovim sudovima nije epistemički odnos. Neuspesi implikacije služe da obelodane da ovi sudovi imaju posebno mesto u našoj praksi. S jedne strane, oni konstituišu sistem sudova koje mi kao zajednica ili delimo ili smo voljni da bespogovorno prihvatimo; dok, s druge strane, oni sačinjavaju “kamen temeljac <naših> uverenja”, nespornu završnu tačku svih naših istraživanja i opravdanja sazajnih tvrđenja. Ništa od ovoga ne može da bude upotrebljeno kao osnov za utemeljenje sazajnih tvrđenja koja uključuju iskaze murovskog tipa, i Vitgenštajn ne pokušava da upotrebi ove zaključke na taj način. {taviše, ovi zaključci su upotrebljeni kao deo opšteg argumenta koji otkriva grešku skeptičke početne – i kobne – pretpostavke da naš odnos prema iskazima murovskog tipa treba da bude shvaćen kao epistemički odnos.

Druga razvojna linija *OI*, o kojoj je raspravljano u poglavlju 7, potiče od Vitgenštajnovе reinterpretacije prirode izvesnosti koja pripada iskazima logike i matematike. Ova razvojna linija sačinjava pravu osnovu opisa prirode našeg odnosa prema sudovima okvira. Vitgenštajnovо mišljenje je da naša izvesnost u pogledu iskaza logike i matematike nije stvar neposrednog i nepogrešivog uvida u apsolutno nužne istine, već odraz logičke ili gramatičke uloge koju ovi iskazi imaju *vis-Ū-vis* naše prakse zaključivanja i računanja. Pitanja istinitosti i lažnosti, tačnosti i netačnosti, postavljaju se u okviru naše prakse računanja i zaključivanja; ali ona se ne

¹ Ovaj tekst predstavlja prevod gotovo celog osmog poglavlja knjige Marie McGinn koja nosi naziv *Sense and Certainty* (Oxford: Basil Blackwell Ltd, 1989, str. 137-162).

postavljaju, u istom smislu, na nivou na kome su same tehnike računanja i zaključivanja konstituisane ili definisane. Prema tome, iskaze za koje se *prima facie* čini da tvore neku doktrinu Vitgenštajn shvata kao iskaze koji imaju status pravila ili regulativnih principa i sačinjavaju tehnike koje mi primenjujemo u milion različitih konteksta. Naša izvesnost u pogledu tih iskaza samo je odraz našeg legitimnog autoriteta, kao priznatih učesnika u praksi, kada je reč o tome šta su naše tehnike zaključivanja i računanja.

Važnost svega ovoga za razmišljanje o skepticizmu je očigledno u tome što nam pruža model za razumevanje izvesnosti kao neepistemičkog stava prema sudovima koji imaju neempirijsku ulogu. Pokazalo se da naša izvesnost u pogledu iskaza matematike i logike prethodi našem znanju rezultata primene logičkih i matematičkih tehnika u empirijskim kontekstima, i da je temelj našeg vladanja tehnikama koje upotrebljavamo. To je vrsta izvesnosti za koju je pitanje opravdanja sudova koje prihvatamo odista neumesno; prihvatanje ovih sudova samo je ispoljavanje priznate praktične sposobnosti. Osim toga, pokazalo se da naše sudelovanje u praksi zaključivanja i računanja zavisi (gramatički) od toga da se čvrsto pridržavamo ovih iskaza; okolnost da ih ne dovodimo u pitanje preduslov je ili kriterijum vladanja tehnikama koje primenjujemo u našoj praksi zaključivanja i računanja. Ne možemo uopšte sudelovati u praksi, to jest vladati nečim, a da istovremeno grešimo u pogledu, ili čak dovodimo u pitanje, iskaze koji definišu tehnike koje ćemo primeniti; ispravno shvatiti ove iskaze i smatrati ih bespogovornim jeste kriterijum naše sposobnosti da računamo i rasuđujemo. Sada moramo da vidimo kako se ovo tumačenje primenjuje na iskaze murovskog tipa, i na našu praksu opisivanja sveta empirijskim sudovima.

U *Filozofskim istraživanjima (FI)*, Vitgenštajn izlaže problem sa kojim se suočava ideja da se značenje reči sastoji u nekoj vrsti njene interpretacije, u nečemu što se, da tako kažem, predočava umu kada je poimamo ili razumemo njeno značenje. Problem sa kojim se suočava ovakvo shvatanje značenja je predstavljen u obliku paradoksa. Tako, on tvrdi da nećemo, dok god mislimo o značenju kao interpretaciji (ili razumevanju kao poimanju interpretacije), a s obzirom na okolnost da se svaka interpretacija uvek može interpretirati na nebrojeno mnogo načina, uopšte biti u stanju da značenje (razumevanje) učinimo određenim, ili da utemeljimo pojam ispravne upotrebi reči. ““{ta god da činim, jeste, po nekoj interpretaciji, u skladu sa (nekim) pravilom’ – To ne bi trebali da kažemo, već pre: bilo koja interpretacija još uvek lebdi, zajedno sa onim što interpretira, i ne može mu obezbediti nikakvu potporu. Interpretacije, same po sebi, ne određuju značenje” (FI, 198).

Problem je, dakle, u tome što interpretacije ne ukazuju, niti “već sadrže”, primene koje bi trebale da budu sastavljene od njih; interpretacije moraju da budu primenjene. Kako god da je neka interpretacija primenjena, primena uvek može da bude opravdana nekom njenom odgovarajućom interpretacijom. Prema tome, interpretacije ne mogu da obezbede krajnju tačku za opravdanje primene reči; one nam ne mogu pokazati kako reč treba da bude primenjena, ili utemeljiti ideje pravilne i nepravilne upotrebe reči. Naravno, želimo da razmišljamo o značenju neke reči kao o *specijalnoj* vrsti interpretacije, vrsti koja *ne može* da bude interpretirana ali koja čini neumoljivu vezu između reči i upotrebe koja treba da bude sačinjena od nje. “Ovim se želi

reći sledeće: ‘Svaki znak je moguće interpretirati, ali *značenje* ne sme da bude podložno interpretaciji. Ono je krajnja interpretacija’” (*Plava knjiga*, str.23). Paradoks koji nastaje iz ovog shvatanja značenja pokazuje da je ovaj pojam “superlativne interpretacije” prazan: interpretacije se *uvek* mogu različito interpretirati.

Iz ove rasprave nastaje jedno potpuno drugačije shvatanje značenja i razumevanja. Ono što nam paradoks koji proističe iz shvatanja značenja kao interpretacije “pokazuje, jeste da postoji način poimanja pravila koji nije interpretacija, ali koji se ispoljava u onome što zovemo ‘pokoravanjem pravilu’ i ‘narušavanjem pravila’ u stvarnim slučajevima” (*FI*, 201). Tako je stvorena veza između koncepcije značenja i postojanja uobičajenog načina upotrebe izraza (“Onoga što mi nazivamo ‘pokoravanjem pravilu’ i ‘narušavanjem pravila’ u stvarnim slučajevima”). Značenje nekog izraza se sastoji u njegovoj uobičajenoj upotrebi u praksi. Prema tome, normativni pojam o tome kako izraz *treba* da bude primenjen stiče sadržaj time što postoji praksa njegovog primenjivanja. Data primena izraza (ili pravila) može doći u sukob, ili se prilagoditi, ne sa upotrebom koja je na neki misteriozan način već sadržana u “superlativnoj interpretaciji”, već sa time kako je izraz (ili pravilo) uobičajeno upotrebljen u okviru prakse. Dakle, “osoba prolazi pored putokaza samo utoliko ukoliko postoji redovna upotreba putokaza, neki običaj” (*FI*, 198). “Pokoriti se pravilu, dati izveštaj, izdati naredbu, igrati partiju šaha, jesu *običaji* (upotrebe, institucije)” (*FI*, 199).

Prema ovom tumačenju značenja, o razumevanju reči ne treba više misliti kao o pogađanju njene “ispravne” interpretacije; zapravo, ono uopšte nije, osim u veoma posebnim slučajevima, pitanje pogađanja njene interpretacije. Razumeti neki izraz znači, pre, posedovati praktičnu sposobnost upotrebe izraza na način koji je saglasan uobičajenoj praksi njegove upotrebe. Kao što bi o značenju reči trebalo da mislimo kroz uobičajene tehnike za njenu primenu, tako bi o razumevanju reči trebalo da mislimo kao o praktičnom ovladavanju tom tehnikom. “Razumeti neki jezik znači vladati tehnikom” (*FI*,199). Razumevanje biva shvaćeno, ne kao stanje saznavanja iskaza (interpretacija), već kao praktična sposobnost. Kriterijum za posedovanje pomenute sposobnosti sastoji se, bar delimično, u tome da govorno lice stvarno treba da bude u stanju da ispravno upotrebi izraz, to jest, u saglasnosti sa uobičajenom praksom njegove upotrebe. Prema tome:

Ali pogrešno je reći: “Dete koje je ovladalo jezičkom igrom mora da *zna* određene stvari”¹ Ukoliko bi se umesto toga reklo “mora da bude *u stanju da uradi* određene stvari” to bi bio pleonazam, pa ipak, to je baš ono što želim da suprotstavim prvoj rečenici. (OI, 534)
Dete, želeo bih da kažem, uči da reaguje na takav-i-takav način; i reagujući tako ono još uvek ne zna ništa. Znanje počinje tek na kasnijem nivou. (OI, 538)

U sklopu ovog objašnjenja značenja i razumevanja, praksa jezičkog opisivanja sveta tumači se na skoro isti način na koji je Vitgenštajn, kao što smo već videli, tumačio praksu računanja i zaključivanja. Jezičko opisivanje sveta, poput računanja i zaključivanja, pretpostavlja postojanje tehnika, a u ovom slučaju, deskriptivnih tehnika. Tehnike su određene sistemom sudova koje

članovi zajednice ili dele, na osnovu toga što su učesnici u praksi, ili koje su spremni da prihvate, bez pitanja ili sumnje, na osnovu autoriteta govornih lica. Uzet u celini, ovaj sistem sudova utemeljuje praksu primene reči kako bi se opisali objekti. Sistem sudova koji zajedno sačinjavaju naše tehnike za opisivanje sveta, tako ima, *vis-Ū-vis* naše deskriptivne prakse, ulogu analognu ulozi koju iskazi logike i matematike imaju *vis-Ū-vis* naše prakse računanja i zaključivanja. Razume se, Vitgenštajn smatra da su sudovi koji imaju ovu specijalnu ulogu izraženi iskazima murovskog tipa. Murovski iskazi nisu kontekstualno nezavisni ili univerzalno prihvaćeni na način na koji su to iskazi logike i matematike, ali su oni ipak, u ključnom smislu, iskazi koji su, u datom kontekstu, postojani za nas – oni tvore temelj koji mi ili automatski delimo, ili koji smo spremni da usvojimo bez pitanja. Prema tome, iskazi koje tvrdi Mur – “Ovo je ruka”, “Svet je postojao davno u prošlosti”, “Ja sam ljudsko biće” – smatraju se iskazima koji, u datom kontekstu, određuju, ili tvore, naše tehnike empirijskog opisivanja. Ovi iskazi pokazuju kako su upotrebljene reči našeg jezika; oni nam pokazuju šta je to “ruka”, šta je to “svet”, šta je “ljudsko biće”, i tako dalje. “Kada Mur kaže da *zna* to i to, on u stvari nabraja puno empirijskih iskaza koje mi tvrdimo bez posebne provere: to jest, iskaza *koji imaju posebnu logičku ulogu unutar sistema naših empirijskih iskaza*” (OI,136; moj kurziv).

Prema tome, o murovskim iskazima ne treba da mislimo kao o iskazima kojima se tvrde empirijske istine, u smislu nečega što se ispostavilo tačnim, ali što se moglo ispostaviti drugačijim. Sudovi koji tvore okvir ne primenjuju naš jezik u iskazima čija su značenja nezavisna od njihove istinosne vrednosti; za ove sudove, okolnost da su istiniti delimično određuje značenje izraza koji su upotrebljeni. Tako da, za ove sudove “ideja o slaganju sa stvarnošću nema jasnu primenu” (OI, 215). Uloga koju ovi sudovi imaju u konstituisanju tehnike zahteva da se njihova “istinitost” podrazumeva, ili, bolje rečeno, da se oni ne dovode u pitanje. Svrha murovskih iskaza je da nam pokažu (da nas nauče), na primer, šta je ruka, šta je stolica, šta je crvena boja, i tako dalje. “Ja znam da je to ruka. A šta je ruka? Pa, *ovo* na primer” (OI, 268). Očito da sumnjanje u sud koji pokazuje o kojoj vrsti stvari govorimo lišava reči koje izričemo njihovog značenja budući da podriva praksu, ili sistem sudova, koja konstituiše njihovo značenje. Jedino stavljanjem suda “Ovo je ruka” van domašaja sumnje možemo uspeti da nešto tvrdimo iskazima ”Osećam bol u ovoj ruci”, “Jednom sam slomio ovu ruku”, “Ova ruka je slabija od druge”, i tako dalje. “Ako bih sumnjao da je ovo moja ruka, kako bih izbegao sumnju da li reč ‘ruka’ ima bilo kakvo značenje?” (OI, 369). “}injenica da upotrebljavam reč ‘ruka’ i sve ostale reči u mojoj rečenici bez promišljanja, te da bih se čak našao pred ponorom ukoliko bih samo i pokušao da sumnjam u njihovo značenje – pokazuje da odsustvo sumnje pripada suštini jezičke igre” (OI, 370).

Dokle god murovski iskazi imaju ulogu fiksiranja naših empirijskih pojmova, biti siguran u pogledu tih sudova postaje, naravno, kriterijum vladanja jezikom. Da bi postalo ili bilo priznato gospodarem jezičke igre, dete je moralo da “prilikom ukrcavanja” ponese gomilu sudova koji tvore osnovu naše sposobnosti da opišemo svet jezikom, i ono mora biti spremno da prihvati druge takve sudove na osnovu autoriteta govornih lica, bez sumnje ili pitanja. Jedini način da stekne sredstva kako bi izrazilo sumnju o bilo čemu, jeste da prihvati, ili bude spremno, da

potvrdi sudove koji, uzeti zajedno, služe da odrede šta naša sumnja znači. “Sumnja dolazi posle verovanja” (OI, 160). Učiti kako suditi o svetu, ili kako ga opisati, postati kadar da izraziš mišljenje o njemu, prvenstveno znači postati učesnikom u praksi suđenja, u okviru koje mišljenja mogu biti izneta i branjena. “Moram da počnem ne sumnjajući: to je deo suđenja” (OI, 150). “Mur ne *zna* ono što tvrdi da zna, ali smatrati ga nečim čvrstim jeste deo našeg *metoda* istraživanja” (OI, 151). “Da bi pogrešio <izrazio se i dao mišljenje, izložio hipotezu, formulisao sumnju, i tako dalje (M. Mek Gin)> čovek već mora da sudi u skladu sa čovečanstvom” (OI, 156). “Ukoliko niste sigurni niti u jednu činjenicu, ne možete da budete sigurni u pogledu značenja vaših reči” (OI, 114).

Jedna značajna posledica ovog objašnjenja uloge murovskih iskaza sastoji se u tome da nam ono dozvoljava da interpretiramo izvesnost koju pojedinačno govorno lice ima u pogledu njih na, manje više, istovetan način na koji smo ranije shvatili našu izvesnost u pogledu iskaza matematike i logike. Prema tome, moja izvesnost koja se tiče, recimo, suda “Ovo je ruka”, treba da bude shvaćena kao preepistemički stav koji je, delom, zavisano od moje praktične sposobnosti da govorim jezik. Sud da je ovo ruka nije nešto što se zna – istinito, opravdano verovanje, zasnovano na svedočanstvu – već autoritativni izraz mog utvrđenog vladanja datim jezikom. Kao i u slučaju naše izvesnosti u pogledu iskaza logike i matematike, moja izvesnost u pogledu ovih sudova se najbolje može razumeti kada je izražena u formi “Tako postupamo”; ona predstavlja moje stvarno vladanje jezičkom govornom praksom. Prema tome, ona nije vrsta izvesnosti za koju se postavlja pitanje opravdanja. U principu, nama nije potreban dokaz za to kako će se reči našeg jezika primeniti, već svako od nas, kao gospodar jezika, može nesvesno i autoritativno da pokaže kako su upotrebljene reči našeg jezika. Ukoliko bi se pokrenulo pitanje ekspertize, njega je, kao što smo videli, uvek moguće rešiti.

Kada tradicionalni epistemolog upravi svoj reflektivni stav ka našoj praksi, on po pravilu naš odnos prema našem sistemu sudova isključivo shvata kao epistemički. On veruje da ukoliko bilo koji sud unutar sistema treba da bude opravdan, onda moramo da budemo u stanju da pokažemo da su sudovi koji obično sačinjavaju naš okvir i koje, kao što on veruje, implicitno tvrdimo da znamo, valjano utemeljeni. Interpretirajući okvirne sudove kao implicitno saznanja tvrdjenja, skeptik je, razume se, u stanju da celokupnu našu praksu predoči kao neprihvatljivo samouverenu ili dogmatičnu: izgleda kao da mi pretpostavljamo da znamo da su ovi sudovi istiniti, a da ipak, uopšte nismo kadri da opravdamo naše verovanje u njih. Vitgenštajn smatra da ovakav prikaz predstavlja pogrešno razumevanje i prirode sudova koji sačinjavaju naš okvir, i našeg odnosa prema njima. Ovi sudovi nisu empirijski iskazi koje znamo, ili u koje verujemo na osnovu svedočanstva. Oni, pre, konstituišu naše deskriptivne tehnike, i naše prihvatanje ili potvrđivanje takvih sudova, je izraz naše praktične sposobnosti da koristimo jezik. U osnovi naše prakse ne počiva znanje, već praktične sposobnosti za primenu pojmovnih tehnika.

Ideja o utemeljenju u izvesnom znanju zamenjena je idejom o osnovi koja se nalazi u praktičnom vladanju sistemom sudova koji zajedno određuju naše tehnike za jezičko opisivanje sveta. “Kraj nije neutemeljena pretpostavka: on je neutemeljen način delanja” (OI, 110). “Davanje osnova ... opravdavanje svedočanstva, biva okončano; – ali kraj ne čine određeni iskazi

koji nam smesta deluju kao istiniti, to jest, ne počiva neka vrsta našeg *viđenja*, već naše *delanje* u osnovi jezičke igre” (OI, 204). “ U logiku naših naučnih istraživanja spada da se u određene stvari *delotvorno* ne sumnja” (OI, 342).

Ono što nam, prema tome, Vitgenštajn nudi jeste alternativno shvatanje ljudske prakse unutar koje se naša tvrđenja o znanju o objektivnom svetu javljaju. Naša praksa ne počiva na znanju za koje se pitanje opravdanja može večno postavljati, već na praktičnom vladanju deskriptivnim tehnikama koje je izraženo u načinu na koji delamo, to jest, u sudovima koje tvrdimo (bilo eksplicitno bilo implicitno) u toku našeg aktivnog, svakodnevnog života. Naše praktično vladanje tehnikama deskripcije je u značajnom smislu primarno, budući da bez ovog vladanja ne bi mogao da bude načinjen ni jedan korak. Ono je “životni element argumenata” (OI, 105). Praksa u kojoj nam naše vladanje omogućuje da učestvujemo treba da bude pojmljena kao prirodni fenomen, nešto što je proizašlo i razvilo se u toku ljudske istorije. Praksa primenjivanja deskriptivnih tehnika je nešto što nasleđujemo kroz vežbanje koje sačinjava naš metod indukcije i akulturacije. O praksi kao takvoj moramo da mislimo kao o nečemu što je određeno kao prirodan fenomen u svetu; ona postoji nezavisno od bilo koje posebne individue, ali je i nešto u čemu svi učestvujemo. Ona je “nešto što leži izvan onoga što je opravdano ili neopravdano; tako reći, nešto životinjsko” (OI, 359). “Ona nije utemeljena. Nije razumna (ili nerazumna). Ona je tu – kao naš život” (OI, 559).

Ielim da dokažem da nam ovo prevrednovanje temelja na kojima počiva naša praksa obezbeđuje nedogmatsko odgonetanje skeptičke problematike. Ono nam pruža objašnjenje sudova okvira pomoću koga možemo da razumemo zašto se ne postavlja pitanje našeg opravdavanja njihovog prihvatanja ili potvrđivanja; pokazuje nam zašto odsustvo opravdanja za ove sudove nije nedostatak. Verujem da ovo objašnjenje, za razliku od tumačenja skepticizma koji su ponudili Mur, Ostin i Kavel, nije samo odbrana odsustva opravdanja za sudove okvira *unutar* ušančene perspektive zdravog razuma, koji, po samoj svojoj prirodi, nije u stanju da sagleda opravdanja koja skeptik smatra neophodnim. Zbog toga na Vitgenštajna treba da gledamo kao na nekoga ko sledi skeptika u zauzimanju refleksivnog ili filozofskog stava prema ljudskoj praksi, a potom pokazuje zašto je skeptička procena sudova okvira kao nedovoljno utemeljenih zasnovana na pogrešnom poimanju njihove prirode. Vitgenštajnova neskeptička procena odsustva opravdanja za sudove okvira otkriva nam da oni imaju takvu ulogu koja pitanje utvrđivanja njihove istinitosti čini potpuno neprimerenim. Ovi sudovi su apsolutno sigurni, ali ne u tom smislu da su oni “intrinzično izvesni”, kako je to shvatao tradicionalni epistemolog. Našu uverenost u takve sudove ne treba shvatiti kao epistemičku izvesnost u pogledu istine empirijskih iskaza, za koje pitanje opravdanja mora neminovno da se postavi, već kao neposredno upražnjavanje našeg praktičnog vladanja tehnikama za opisivanje sveta, za koje pitanje opravdanja nema nikakvog smisla.

Bilo kako bilo, mislim da u ovoj tački verovatno postoji jako iskušenje da se pomisli da u pozadini Vitgenštajnovog navodnog odgonetanja skeptičke problematike počiva dogmatsko pobijanje skepticizma. U ime skeptika se može prigovoriti da će, dokle god je Vitgenštajnovu objašnjenje ljudske prakse dato u potpuno naturalističkom duhu, iz naše uobičajene perspektive,

u njemu neminovno biti prisutno implicitno dogmatsko odbacivanje skepticizma. Dakle, dokle god su prirodni svet vidljivih objekata, naša svest o ovim objektima i naša praksa upotrebe jezika u njihovom opisivanju i objašnjenju pretpostavljeni kao nesporni, može se činiti da se u svim važnim tačkama jednostavno pretpostavlja ono što treba dokazati protiv skeptika. Može se pokazati da neuspeh u opravdavanju ili legitimizovanju naturalističkog stanovišta, koje čini pozadinu objašnjenja, samo znači dogmatsko ukopavanje u naše zdravorazumsko shvatanje, koje ostavlja problem skepticizma potpuno netaknutim, i koje sam ja ranije upotrebila kako bih obesnažila odgovore Mura, Ostina i Kavela. Prema tome, iako se u početku moglo činiti da Vitgenštajn zauzima stav filozofske kontemplacije o uobičajenoj praksi, kada usredsredimo pažnju videćemo da je on u stvari preneo potpuno netaknuto zdravorazumsko stanovište u refleksivnu poziciju, zbog čega njegovo celokupno objašnjenje može počivati na dogmatskoj pretpostavci da je skepticizam lažan.

Sasvim je tačno da nigde u *OI* Vitgenštajn ne pokušava da dokaže realnost ljudske prakse. Stanovište knjige, a verujem i celokupne Vitgenštajnovе kasnije filozofije, jeste do kraja sproveden naturalizam. Filozofski poduhvat je pojmljen kao ispitivanje posebnog prirodnog fenomena – fenomena ljudske prakse – u pokušaju da se njegova delovanja shvate na takav način da se filozofske zagonetke i nedoumice više ne pojavljuju. Pitanje je, naravno, da li je odgovor skeptiku, koji je utemeljen u ovakvoj koncepciji, nužno dogmatičan. Sigurno se može učiniti da izgleda takvim. Shodno tome, može se učiniti da izgleda da je Vitgenštajn, poput Mura, primoran da prizna da “niti je dao, niti je pokušao da da” dokaz koji je filozofskom skeptiku zaista potreban, već da je jednostavno preokrenuo pitanje protiv skeptika. I skloni smo da Vitgenštajnu prigovorimo, kao što se čini da je u jednom trenutku on prigovorio Muru, da kada je data početna pozicija sve ostalo može da bude dopušteno, ali da sama početna pozicija jednostavno pretpostavlja lažnost skeptičkog razmatranja.

Ielim da dokažem da je, iako se sve ovo čini primamljivim, reč o potpuno pogrešnoj proceni naturalizma koji čini osnovu Vitgenštajnovog objašnjenja uloge sudova okvira. Da bismo razumeli zašto je pogrešna, moramo ponovo da pogledamo način na koji se skepticizam pojavljuje unutar filozofskog konteksta. U prvom poglavlju sam tvrdila da skepticizam ne bi trebao da bude jednostavno poistovećen samo sa poznatim Skeptičkim Hipotezama koje čine osnovu skeptičkog prigovora tipičnom saznajnom zahtevu koji sadrži sudove okvira. {taviše, skepticizam treba posmatrati kao kompleksan fenomen koji započinje zauzimanjem refleksivnog ili kontemplativnog stava prema ljudskoj praksi. U ovoj početnoj fazi, dakle, skeptik ne bi trebao da bude viđen kao neko ko zauzima drugačiji stav od nekog ko želi da filozofira sa prirodnog stanovišta; ukoliko postoji razlika, činilo bi se da ona leži u nedostatku obaveze, od strane skeptika, da očuva naš uobičajeni stav ili shvatanje našeg odnosa prema objektivnom svetu. Kada ovu razliku ostavimo po strani, skeptik takođe počinje ispitivanjem fenomena ljudske prakse kako bi stekao refleksivno razumevanje njenih delovanja; on želi da otkrije koje su saznajne pretenzije o svetu, postavljene unutar te prakse, valjano utemeljene.

Budući da je postao ovako refleksivan, prva stvar koju skeptik primećuje o ljudskoj praksi jeste to da izgleda da ona deluje unutar okvira sudova koji se ili nikada ne razmatraju ili, ukoliko

se razmatraju, nikada ne bivaju dovedeni u pitanje. Skeptik veruje da ukoliko moramo biti shvaćeni tako kao da implicitno tvrdimo da znamo ove sudove, onda bi se izgleda činilo da naše pravo da ih tvrdimo zavisi od naše sposobnosti da im pribavimo zadovoljavajuće opravdanje. Sledeći skeptikov korak je da tvrdi da bismo mi, u cilju opravdanja ovih sudova, morali da pokažemo da ih svedočanstva na kojima oni počivaju zaista podržavaju. Ovo je trenutak u kome ideja dokaza epistemološki prethodi bilo kom sudu o objektivnom svetu – to jest, pojam iskustva koji je u potpunosti shvaćen subjektivno, kao osnova ljudskog saznanja – izlazi na videlo. Da bi ljudska praksa bila valjano utemeljena, moramo biti u stanju da pokažemo da je iskustvo, pojmljeno na ovaj čisto subjektivni način, pouzdan vodič ka prirodi objektivnog sveta. Naravno, čini se da skeptik otkriva da naša još nepotvrđena pretpostavka o pouzdanosti čulnog iskustva ne može da bude ispunjena, i da su svi sudovi i tvrđenja uobičajene prakse u toj meri defektni. Budući da je došao do ovog otkrića, skeptik je sada obavezan da prizna da bi ova tvrđenja i sudovi trebali da budu obustavljeni ili povučeni.

Verujem da skeptikovo navodno otkriće da ljudska praksa nije valjano utemeljena vodi u dvostruku nedoumicu. Prvi izvor nedoumice, onaj koji sam razmatrala tokom ove knjige, potiče otuda što je skeptik naveden na filozofsku procenu uobičajene prakse koja se u potpunosti kosi sa procenom koju on neizbežno donosi kada se ponovo vrati na angažovano viđenje te prakse. On je, iz filozofske perspektive, pokazao da su dogmatski ili samouvereni sudovi za koje, iz druge perspektive, ne može a da ne oseća da su potpuno sigurni i sasvim bez potrebe za opravdanjem. Međutim, postoji drugi izvor nedoumice kojeg se nisam ranije dotakla: skeptički zaključak, koji se tiče našeg prava da donosimo sudove o prirodi stvarnosti, je bitno različit od pozicije koju skeptik zauzima na početku svog filozofskog istraživanja. Na početku svog istraživanja skeptik pristupa našoj praksi tvrđenja da posedujemo znanje o stvarima objektivne stvarnosti, kao fenomenu koji tek treba da bude istražen. Drugi izvor nedoumice leži u činjenici da zaključak koji je on naveden da izvede, a koji se tiče ljudske prakse, ima kao posledicu to da ga lišava prava da veruje u fenomen kojim je započeo istraživanje.

U ovakvom viđenju načina na koji izrasta skepticizam, svest o skeptikovo potpunoj izolovanosti unutar iskustva ili, što se svodi na isto, o njegovom potpunom gubitku objektivnog sveta, jeste nešto što dolazi tek u toku njegovog istraživanja i što nije u njemu od početka. Mišljenja sam da je skeptički korak tumačenja naših okvirnih sudova kao empiričkih tvrdnji koje moraju da budu učvršćene kao istinite na osnovu nezavisnog dokaza, korak zbog koga se ova problematična koncepcija iskustva pojavljuje. Bilo kako bilo, kada jednom shvatimo da je sama skeptikova solipsistička koncepcija iskustva produkt onoga za šta Vitgenštajn veruje da je pogrešno razumevanje prirode sudova koji sačinjavaju okvir naše prakse, moći ćemo da vidimo kako objašnjenje koje ne sadrži ovo pogrešno razumevanje nema potrebu da pristupa problemima koje uzrokuje ovakvo shvatanje iskustva. Objašnjenje koje počinje zauzimanjem refleksivnog stava spram ljudske prakse ali koje nikada nije navedeno, kao što je slučaj sa skeptikom, ili da tvrdi da sudovima okvira nedostaje suštinsko opravdanje, ili na prizivanje ideje iskustva kao nečeg što je isključivo subjektivno pojmljivo, prema tome, ne bi trebalo da bude posmatrano kao da preokreće bilo kakva pitanja. Poenta je da takvo objašnjenje nikada ne

dopušta da se skeptikova pogrešna razumevanja pojave i ugroze ili uobičajenu praksu ili naturalističko stanovište koje karakteriše našu početnu poziciju u filozofiji. Prema prirodnom stanovištu koje je Vitgenštajnova početna tačka, dakle, ne bi trebalo da se odnosimo kao prema potrebi da se povrati tle od skeptika: skeptičkom zaključku još uvek nije bilo dozvoljeno da se pojavi i ugrozi ga. Pre će biti da se, ukoliko sledimo skeptika u njegovom pogrešnom razumevanju prirode naše uobičajene prakse, skeptički zaključak neizostavno pojavljuje unutar kontemplativne pozicije i guta, ne samo zdrav razum, već, što je paradoksalnije, i skeptikovu sopstvenu početnu poziciju. Ukoliko objašnjenje uobičajene prakse, koje izvodimo iz reflektivne perspektive, nikada ne dopusti da se pojavi skeptičko pogrešno razumevanje i zaključak koji sledi, onda *i uobičajena praksa i naturalizam početne pozicije ostaju u potpunosti bezbedni*.

Tvrđi se, prema tome, da je optužba za dogmatizam na osnovu naturalizma koji karakteriše Vitgenštajnovu reflektivnu poziciju pogrešno shvaćena. Vitgenštajnovu pobijanje skeptika ostaje bitno različito od odgovora Mura, Ostina i Kavela. U slučaju tri potonja filozofa nije reč samo o tome da su njihova istraživanja vođena u okviru naturalističkog odnosa prema fenomenu ljudske prakse. Argumenti na osnovu kojih oni blokiraju skeptički zaključak zavise od pretpostavke da je zdravorazumska procena sudova okvira, kao izvesno i van svake sumnje istinitih, ispravna. Dakle, samo ukoliko dogmatski odbacimo skeptikovu ocenu sudova okvira, i prihvatimo ih kao istinite ili “jarko očigledne”, Mur, Ostin i Kavel mogu uspešno da pokažu da nemamo potrebu da poklanjamo pažnju skeptikovim sumnjama. A to je, verujem, neprihvatljivo dogmatično. Argumenti koji počinju od zdravorazumskog opisa sudova okvira nužno ne uspevaju da nam pruže sredstva pomoću kojih ćemo da se odupremo skeptikovoj moći, pre svega, da nas ubede da zauzmemo reflektivnu poziciju, a potom da nas nateraju da mislimo, iz ove perspektive, da sudovi okvira zahtevaju opravdanje koje im ne može biti dato. Vitgenštajnov odgovor, naprotiv, nije samo izlaganje činjenice da iz zdravorazumske perspektive namamo potrebu da odgovorimo na skeptikove sumnje. Vitgenštajnovu objašnjenje uloge sudova okvira, kao i prirode naše izvesnosti u pogledu njih, pruža filozofsko razumevanje koje nam omogućuje da vidimo zašto je neprimereno pitanje našeg opravdanja za prihvatanje ili potvrđivanje ovih sudova.

Očito je da ovakva procena Vitgenštajnovog odgovora skeptiku smatra da postoji prisna veza između našeg shvatanja skeptičke problematike i naše sposobnosti da je prozremo ili rešimo. Mislim da ne bi trebalo da bude iznenađujuće kako izvesnost u pogledu toga kako razrešiti problematiku treba presudno da zavisi od izvesnosti u pogledu preciznog načina na koji se ona pojavljuje. Ipak, verujem da se neuhvatljivost zadovoljavajućeg rešenja pojavila uglavnom zbog toga što su filozofi baš to zapostavili. Filozof je uglavnom pokušavao da se uhvati u koštac sa skepticizmom u trenutku kada je kritika našeg sistema sudova i saznanjih tvrđenja već počela, pri čemu je ignorisao pitanje prirode reflektivnog stava koji konstituiše skeptikovu početnu poziciju. Posledica toga je da se on neizbežno našao u poziciji iz koje pokušava da povrati izgubljeno tle. On radi na tome da povrati od skeptika ne samo naše uobičajene sudove i ocene saznanjih tvrđenja, već i našeg prava da govorimo o ljudskoj zajednici i njenoj praksi prosuđivanja i zastupanja pretenzija za znanjem o svetu. Ukoliko nismo prvo razumeli da je skepticizam sam po

sebi nešto što nastaje iz suštinski naturalističkog stanovišta, koje on tek kasnije paradoksalno podriva, onda ćemo pogrešno pojmiti naš zadatak ne kao sprečavanje nastanka skepticizma, već kao pokušaj povraćaja naturalizma od skeptika. U izvesnom smislu, dakle, filozofi nisu otišli dovoljno unazad u svom pokušaju da se izbore sa skeptikom, pri čemu su prinuđeni da pokušavaju da uspostave bezbedno tle protiv plime njegovog argumenta. Izbor koji se tada neminovno nameće je ili da se povučemo i prihvatimo idealistička ograničenja naših zdravorazumskih tvrđenja, ili da postanemo dogmatični i jednostavno ponovo tvrdimo stanovište za koje se čini da ga skepticizam podriva.

Prema tome, posvećujući pažnju početnim pretpostavkama skeptičkog argumenta, u kojima skeptik zauzima svoj refleksivan stav prema ljudskoj praksi, bili smo u mogućnosti da tvrdimo da Vitgenštajnovu pobijanje skeptika ne pretpostavlja ono što tek treba dokazati. Dokle god nam Vitgenštajn pruža alternativnu procenu činjenice da ne posedujemo ili ne zahtevamo opravdanja za sudove koji sačinjavaju okvir naše prakse, on sprečava nastajanje skepticizma, pri čemu se mi nikada ne nalazimo lišeni bilo prirodnog stava bilo nestručnog zdravog razuma. Ključno je to da Vitgenštajnovu objašnjenje uloge murovskih iskaza treba da nam pruži mogućnost da izbegnemo da ikada izgubimo tle u skeptikovu korist. Prema tome, Vitgenštajnov naturalizam ne dolazi *nakon* što je skeptički argument bio izgrađen, da bi se pokazalo kako naše nepoljuljano uverenje u sudove okvira čini argument zaludnim. Pre je reč o tome da naturalizam tvori temelj objašnjenja prirode naših uverenja i uloge sudova okvira, koji nam omogućuje da vidimo zašto odsustvo opravdanja za ove sudove nije propust ili nedostatak.

O Vitgenštajnovom objašnjenju uloge murovskih iskaza trebalo bi, dakle, da mislimo kao o objašnjenju sudova koja donose ljudska bića tokom svog aktivnog života i unutar svog prirodnog okruženja. Ne treba, prema tome, da budemo zabrinuti da nas Vitgenštajn vodi u neku vrstu idealizma kada insistira da ništa od onoga što kaže o iskazima murovskog tipa ne potvrđuje da je pogled na svet koji oni izražavaju svakako ispravan. Jasno je da Vitgenštajn nije privučen vrstom naturalizma koji pokušava da tvrdi da naš pogled na svet, budući da se kao takav pojavio, mora zacementirati stvarnosti. Njegovo alternativno stanovište uopšte nije idealističko. Smisao mu je pre u tome da živimo u prirodnom svetu, i da smo tokom našeg aktivnog života u njemu razvili tehnike za njegovo opisivanje. Pitanje da li je ovaj sistem istinit ili lažan je jednostavno gramatički neumesno. “Nisam stvorio svoju sliku sveta zadovoljavajući se njenom tačnošću. Ne: to je nasleđeno tle na osnovu koga razlikujem istinito od lažnog” (OI, 94). “Imam sliku o svetu. Da li je istinita ili lažna? Iznad svega, ona je temelj mog celokupnog istraživanja i tvrđenja” (OI, 162). “Ukoliko je istinito ono što je zasnovano, onda osnova nije *istinita*, niti je pak lažna” (OI, 205). “Osnova” ili “temelj” je sistem sudova koje mi donosimo kao po sebi razumljive ili smo skloni da ih bespogovorno prihvatimo i koji, uzeti zajedno, sačinjavaju naše lingvističke tehnike. Ukoliko neko ne prihvati sudove koji konstituišu našu praksu upotrebe reči, onda on neće sumnjati u istine u koje mi ne sumnjamo, već će tako reagovati na učenje prakse opisivanja sveta da tu nikada neće moći da stekne sposobnost da misli ili da koristi jezik. “Ukoliko bi nas neko upitao ‘no da li je to *istinito*?’ mogli bismo da mu odgovorimo ‘jeste’; a ukoliko bi tražio razloge mogli bismo da kažemo ‘Ne mogu ti dati nikakve razloge, ali ukoliko budeš učio više, i

ti ćeš misliti isto'. Ako se to nije dogodilo onda on, na primer, ne bi mogao da uči istoriju" (*OI*, 206).

Do sada je moje razmatranje bilo usredsređeno na Vitgenštajnovu zamisao da bi naša izvesnost u pogledu murovskih iskaza trebala da bude protumačena po uzoru na našu izvesnost u pogledu logičkih i matematičkih iskaza; to jest, kao praktična izvesnost vezana za način na koji su izrazi našeg jezika upotrebljeni, i koja je potpuno nezavisna od pitanja opravdanja. Stoga sam veoma površno govorila o tome kako murovski iskazi "igraju istu ulogu" *vis-Ů-vis* naše prakse opisivanja sveta kao što, recimo, iskazi aritmetike igraju *vis-Ů-vis* naše prakse računanja. Ali možemo li mi zaista shvatiti iskaze poput "Ovo je ruka", "Moje ime je Meri Mek Gin", "Svet je postojao dugo vremena u prošlosti", i tako dalje, kao jednake iskazima kao što je " $2 + 2 = 4$ "? Da se Vitgenštajn prema njima odnosio kao prema "jednako izvesnim" je jasno: "Fizička igra je isto toliko izvesna koliko i aritmetička" (*OI*, 447). "Mi učimo sa istom neumoljivošću da je ovo stolica kao i da je $2 + 2 = 4$ " (*OI*, 455). "Znamo sa istom izvesnošću sa kojom verujemo *bilo kom* matematičkom iskazu kako se izgovaraju slova A i B, kako se zove boja ljudske krvi, da druga ljudska bića imaju krv i zovu je 'krv'" (*OI*, 340). Međutim, kako ćemo da objasnimo činjenicu da nismo (da nismo mogli) sistematizovati iskaze murovskog tipa u 'logičkoj knjizi' (*OI*, 628)? To jest, kako ćemo da protumačimo sopstveno osećanje da postoje važne razlike između iskaza koje Vitgenštajn pruža kao primere murovskih iskaza i iskaza matematike i logike?

Vitgenštajnovu shvatanje uloge sudova okvira zahteva od nas da prihvatimo da je, recimo, iskaz "Ovo je ruka", kada funkcioniše kao iskaz murovskog tipa, kako nužan tako i *a priori*. On je nužan približno na isti način na koji je nužan iskaz "Ovaj štap je dug jedan metar" kada se govori o uzorku metra. Pojmovi o kojima je reč se ne primenjuju na objekte na osnovu ovih dokaza. Zapravo, objekti o kojima govorimo funkcionišu kao uzorci ili standardi; objekti služe da pokažu nama (ili detetu) šta je metar, ili šta je ruka. Mi se, tako reći, držimo objekta i koristimo ga da pokažemo kakva je to vrsta stvari koju zovemo "ruka" u našem jeziku. Nikakvo pitanje opravdanja za tvrđenje sudova se ne postavlja. Oni koji su vešti u praksi upotrebe jezika pokazuju svoje vladanje jezikom u pokušaju da poduče druge njegovim deskriptivnim tehnikama. Prema tome, iskaz je *a priori* u tom smislu da je odnos govornog lica prema sudovima koje tvrdi takav da se nikakvo pitanje njegove pogreške ne pojavljuje. Govorno lice ne tvrdi nešto u šta veruje na osnovu svedočanstva, već koristi svoju praktičnu sposobnost da primenjuje reči svog jezika na način na koji je bio naučen, u skladu sa praksom, to jest, ispravno. Ludilo i pogrešno razumevanje se mogu ponekad pojaviti, ali njihovo pojavljivanje ne predstavlja, u savršeno običnim okolnostima, osnov za sumnjanje u kompetentnost datog govornog lica. Međutim, čak i ako smo voljni da sve ovo prihvatimo, i smatramo da su murovski iskazi nužni i *a priori* na upravo opisani način, još uvek postoji osećaj da se "Ovo je ruka" razlikuje od " $2 + 2 = 4$ ".

Zaista, čini se da je Vitgenštajn spreman da prizna da, na kraju krajeva, postoji razlika između iskaza murovskog tipa i iskaza logike i matematike. U *OI*, 655-7 on kaže:

Matematičkom iskazu je, tako reći, zvanično utisnut pečat neosporljivosti. To jest: ‘Sporite se oko drugih stvari, *ovo* je nedodirljivo – to je šarka na kojoj naše sporenje može da se odvija.

A to se *ne može* reći za iskaz da mene zovu Ludvig Vitgenštajn.

Moglo bi se reći da su iskazi matematike okoštali. – Iskaz “Mene zovu ...” nije.

Iskaz $2 + 2 = 4$, prema tome, *nikada* nije podložan upitanosti. Njegov status iskaza koji konstituiše tehniku je, tako reći, univerzalan: nema okolnosti, bez obzira koliko neobične one bile, u kojima bi imalo smisla tumačiti ga kao nešto što je moralo biti potvrđeno. Njegov status pravila ne zavisi od konteksta ili govornog lica; utisnut mu je, tako reći zvanično, pečat neosporljivosti. Vitgenštajn ukazuje da isto ne važi za iskaze murovskog tipa. U izvanrednim okolnostima, “Moje ime je Meri Mek Gin”, ili “Imam dve ruke”, može da funkcioniše poput pravih empirijskih iskaza u pogledu kojih bi eventualno mogao da pogrešim, i za koje legitimno mogu tvrditi da ih znam (ili da u njih sumnjam). Upravo je ova mogućnost pružila filozofovom saznavnom tvrđenju nekakav prostor da bude smisljeno. Pa ipak, ovo ne menja činjenicu da su u normalnim okolnostima iskazi murovskog tipa neosporivi, to jest, nužni i *a priori* na gore opisani način. Prema tome, za njih, kao i za iskaze logike i matematike, “odsustvo sumnje pripada suštini jezičke igre” (*OI*, 370). Jer “ukoliko $\langle mi \rangle$ želimo da se vrata otvore, šarke moraju da ostanu pričvršćene” (*OI*, 343).

Dakle, razlika koja postoji između iskaza murovskog tipa i iskaza logike i matematike ne ugrožava Vitgenštajnov osnovni uvid da “iskazi empirijskog oblika, a ne samo iskazi logike, sačinjavaju osnovu celokupnog operisanja mislima jezikom” (*OI*, 401). Sumnjanje u “empirijske” iskaze koji imaju ovu ulogu je isto toliko besmisleno kao i sumnjanje u postavke tablice množenja. To je kao da ukazujemo na to “da je igra oduvek bila igrana pogrešno” (*OI*, 496). Ono što tvrdimo u okviru naše prakse je ono što može biti istinito ili lažno. Ovi pojmovi nisu primenljivi, ili bar nisu primenljivi u istom smislu, na sudove koji sačinjavaju naše deskriptivne tehnike. Naša praksa jezičkog opisivanja sveta je jednostavno fenomen ljudske istorije. Deskriptivne tehnike koje su razvijene su nesumnjivo uslovljene prirodom bića koja ih koriste, kao i sredine koju ona nastanjuju. Ali odnos naše prakse prema ovim činjenicama treba da bude shvaćen kao srodan odnosu između vrsta i životne sredine u kojoj one funkcionišu, ali ne u smislu preslikavanja ili poklapanja. Reč je o tehnikama koje su se dokazale.

U poglavlju 6, razmatrali smo četiri načina na koja saznavna tvrđenja vezana za murovske iskaze ne zadovoljavaju implikacije koje u sebi nosi naša uobičajena upotreba reči “Ja znam”. Možda je dobro ukoliko se vratiti na ta razmatranja, kako bismo ta tvrđenja sagledali u svetlu nove interpretacije naše izvesnosti u pogledu njih. Pre svega, ukazano je na to da saznavna tvrđenja koja se tiču iskaza murovskog tipa ne mogu da služe svrsi nekog uobičajenog saznavnog tvrđenja dokle god su ovi sudovi ili opšte prihvaćeni ili će biti bespogovorno prihvaćeni kao sudovi za koje se ne postavlja pitanje dokaza ili stručnosti. Sada je jasno da je razlog zbog kojeg

ne možemo da predstavimo iskaze murovskog tipa kao informaciju zasnovanu na svedočanstvu, ili stručnom znanju, taj što ove sudove govorna lica ili dele ili ih mogu autoritativno tvrditi na osnovu svog vladanja praksom. Možemo da tvrdimo iskaze murovskog tipa dok druge upoznajemo sa delom okvira koji oni još uvek ne dele (na primer “Moje ime je Meri Mek Gin”), ili tokom podučavanja deteta jeziku, ali u ovim slučajevima mi ili proširujemo okvir unutar koga naš slušatelj deluje, ili ga uvodimo u to kako su reči našeg jezika upotrebljene. Priznavanje nekoga kao gospodara jezika ima za nužnu posledicu (sastoji se od) tumačenja njega kao nekog ko donosi određene sudove kao samorazumljive i ko će biti spreman da prihvati druge sudove bespogovorno ili van svake sumnje. Ne možemo da zadovoljimo implikaciju koja se tiče posebne informacije ili ekspertize u slučaju iskaza murovskog tipa budući da je u prirodi naše prakse da ovi sudovi treba da budu oni koje mi ili delimo ili koje govorna lica mogu autoritativno da tvrde, jednostavno na osnovu toga što su kompetentni učesnici u određenoj praksi.

Vitgenštajnova druga kritika filozofove upotrebe reči “Ja znam” je dokazivala da implikacija da čovek može da tvrdi kako neko zna, da da osnovu nečijeg saznanog zahteva, ne može da bude prihvaćena kada su u pitanju iskazi murovskog tipa, dokle god nismo u stanju da valjano razumemo ideju osnove koja je povezana sa njima. Dakle, Vitgenštajn smatra da naša izvesnost u pogledu ovih iskaza predstavlja “kamen temeljac” naših uverenja; ne bismo ni u šta mogli da budemo sigurniji nego što smo u njih. Sada možemo reći da izvesnost svojstvenu iskazima murovskog tipa ne treba shvatiti kao najviši stepen na skali epistemičke izvesnosti, koja počinje oklevajućim mišljenjem a završava se uverenjem da su izvesne stvari to što jesu. Ne radi se o tome da neko “pokušava da izrazi... najveću subjektivnu izvesnost, već pre o tome da određeni iskazi izgleda da leže u pozadini svih pitanja i svakog mišljenja” (*OI*, 415). Ovde ne treba da mislimo o izvesnosti “samo kao o izgrađenoj tački koju neke stvari dosežu više a neke manje. Ne. Sumnja postepeno gubi svoj smisao” (*OI*, 56). Gde sumnja gubi smisao nemamo “izvesne iskaze koji nam se neposredno čine kao istiniti”, već “neutemeljen način delanja”. Izvesnost iskaza murovskog tipa je praktična sigurnost koja dolazi uz ovladavanje jezikom. Nema pukotine kroz koju bi se uvukla ideja osnove, budući da je tvrđenje ovih iskaza stvar neposrednog upražnjavanja lingvističkih sposobnosti, a ne stvar formiranja ili izražavanja mišljenja. Vitgenštajn pokušava da zahvati suštinu u *OI*, 510-11 na sledeći način:

Kada kažem “Naravno da znam da je to peškir” ja nešto *izričem*. Ne pomišljam na proveravanje. Za mene je to neposredno izricanje.

Ne mislim o prošlosti ili budućnosti. (Naravno, isto važi i za Mura.)

To je kao neposredno posezanje, kao što, ne sumnjajući, posežem za mojim peškirom.

Ali ovo neposredno posezanje ipak odgovara *sigurnosti*, a ne znanju.

No zar tako ne posežem i za imenom neke stvari,

Treća kritika sugerira da reći “Ja znam” znači tumačiti ugrađeni iskaz kao hipotezu, i njom se tvrdi da mi ne možemo da stvorimo traženu epistemičku distancu između nas i iskaza murovskog tipa. Na isti način, četvrta kritika dokazuje da ne možemo ispravno da razumemo kako bi izgledalo kada bi se pokazalo da smo pogrešili u pogledu ovih iskaza. Obe ove poente sada mogu da budu bolje shvaćene. Epistemička distanca, koja je od suštinskog značaja da bi pojmovi hipoteze i pogreške imali smisla, nedostaje, budući da ovi iskazi izražavaju praktičnu sigurnost nekoga ko je ovladao tehnikama naše lingvističke prakse. Ideja da bi opovrgavanje ovih sudova značilo da je neko “u potpunosti izgubio tlo pod nogama” treba, prema tome, shvatiti prilično doslovno: nečija sposobnost da dela – to jest, da upotrebljava jezik – je ono što bi bilo potkopano, i mi bismo bili bačeni u prelingvistički kaos ili ništavilo. A ako nema garancije da se ovo opovrgavanje neće dogoditi, odsustvo takve garancije ne treba da utiče na mene. Jednostavno nastavljam da činim ono što sam ionako oduvek činio, prilično nezavisno od razuma: živeću i radiću na načine koje su mi priroda i učenje učinili neizbežnim. Bitno je, naravno, da ovo ne može da bude protumačeno kao dogmatizam s moje strane, budući da se pitanje opravdanja za način na koji sam oduvek živio, kada se nije pojavilo ništa što bi mi predstavljalo problem, jednostavno ne postavlja.

Opis naše izvesnosti u pogledu iskaza murovskog tipa, koji je ponudio Vitgenštajn, takođe nas stavlja u poziciju iz koje ćemo tačno da ustanovimo neuspehe i skeptikovo pokušaja da u njih sumnja i Murove tvrdnje da ih zna. Murova sazajna tvrđenja neizbežno predstavljaju iskaze koji, u datom kontekstu, imaju ulogu određivanja značenja naših reči, kao empirijske sudove, nešto što tvrdimo na osnovu svedočanstva, čija istinitost ili lažnost mora da bude utvrđena. Predstavljanjem iskaza murovskog tipa na ovaj način, Murova tvrđenja samo služe da pokažu da ovi iskazi nemaju poseban epistemički status. Kada su upotrebljeni kao empirijski sudovi njima isto toliko treba utemeljenje, i isto toliko su podložni sumnji, kao bilo koji empirijski sud koji donosimo. Naravno, ovo je razlog zbog kojeg je Murovo kasnije odbijanje da se obazire na skeptikovu sumnju, prema načelima naše uobičajene jezičke igre, vrsta neprihvatljivog dogmatizma. Zaista, jednako nezadovoljavajuće alternative sumnje i dogmatizma postaju neizbežne čim Mur načini korak pogrešnog predstavljanja našeg odnosa prema sudu “Ovo je ruka”, u kontekstu u kome on funkcioniše kao sud koji konstituiše tehniku, kao epistemičkog odnosa.

Suštinski neuspeh skeptikovo pokušaja da sumnja u iskaze murovskog tipa sada takođe može da bude shvaćen jasnije. Pre svega, možemo da vidimo da je skeptikova nemogućnost da se održi u svojoj sumnji postala neizbežna zbog uloge koju iskazi murovskog tipa imaju u praksi, ili obliku života, koji i sam upražnjava. Predanost iskazima murovskog tipa je konstitutivna za sposobnosti koje su ukorenjene u svemu što radimo, govorimo i mislimo. Odstraniti predanost bi bilo isto što i prestati opisivati, videti, reagovati, i delovati u svetu na načine koji su za nas postali prirodni. {to je važnije, Vitgenštajnov opis našeg odnosa prema iskazima murovskog tipa nam sada omogućuje da vidimo zašto su skeptikove sumnje, s jedne strane, neumesne, a s druge strane nekoherentne. Skeptikove sumnje su pogrešno upravljene iz potpuno istog razloga zbog kog su to i Murova sazajna tvrđenja: *Njegove sumnje pogrešno predstavljaju naš odnos prema*

iskazima koji su, u datom kontekstu, iskazi koji konstituišu tehniku i tumače ga kao epistemički odnos prema empirijskim sudovima. Naša izvesnost u pogledu ovih iskaza nije neopravdana pretpostavka o saznanju istina, koju skeptik razotkriva, a potom neuspešno pokušava da ispravi. Ona, pre, predstavlja praktično vladanje našim deskriptivnim tehnikama, koje mi neprestano upotrebljavamo u toku naših svakodnevnih života. Pitanje opravdanja nije zapostavljeno već je irelevantno: naš autoritet kao gospodara prakse je sve što nam je potrebno za našu posvećenost ovim iskazima.

U isto vreme, Vitgenštajnovu objašnjenje uloge iskaza murovskog tipa otkriva skeptikov pokušaj da ih dovede u pitanje kao koherentne. Rasprava o sleđenju pravila koja, kao što smo videli, podupire njegovo pobijanje skeptika, utvrđuje da jezik postoji dokle god postoji praksa upotrebe izraza, ili oblik života. Govoriti smisljeno, prema tome, znači govoriti u okviru prakse. A govoriti u okviru prakse, znači govoriti unutar okvira sudova koji konstituiše deskriptivne tehnike, ili uobičajeni način upotrebe izraza. Prema tome, stav posvećenosti iskazima murovskog tipa je uslov smisljene upotrebe izraza našeg jezika. Skeptik ne može da zameni našu posvećenost stavom dovodenja u pitanje, a da ne uništi značenje izraza (deskriptivnih tehnika) pomoću kojih pokušava da izrazi svoje istraživanje. Dakle, kakav god da smo imali preostali utisak da ne razumemo u potpunosti skeptikov pokušaj da sumnja da je objekat ispred njega ruka, on je sada razotkriven kao forma praktične nedoumice. Zar ovo nije tačno ono što nazivamo “rukom”, tačno ono što ruka jeste, “Ukoliko sam želeo da sumnjam da li je ovo moja ruka, kako sam mogao da izbegnem sumnju u to da reč ‘ruka’ ima neko značenje?” (OI, 369). “Ako... ja sumnjam ili nisam siguran da je ovo moja ruka (u bilo kom smislu), zašto isto ne bi važilo i u slučaju značenja ovih reči?” (OI, 456).

Vitgenštajnovu razotkrivanje zagonetke skepticizma sastoji se, dakle, u tome što nam ono pruža takvo objašnjenje prirode sudova koji sačinjavaju okvir naše prakse, da bivamo kadri da vidimo zašto je skeptikovo mišljenje kako je za njih potrebno dati opravdanja fundamentalno pogrešno. Velika snaga njegovog pobijanja skeptika leži u činjenici da nam ono pruža stvarno razrešenje napetosti koja postoji između toga da je na skepticizam nemoguće odgovoriti ali i da ga je nemoguće živeti. S jedne strane, on je pokazao kako delovanja naše jezičke igre čine skeptički argument neminovnim, kada je jednom bio načinjen korak da se naš odnos prema sudovima okvira tumači kao epistemički odnos. S druge strane, on je otkrio zašto skeptikov argument nema nikakvu moć da utiče na naše uverenje koje se tiče ovih sudova. Naša izvesnost u pogledu sudova okvira je takve vrste da zahtev za njihovim opravdanjem ne možemo osetiti kao istinsku potrebu. Reč je o praktičnoj izvesnosti, pouzdanom “zauzimanju stava”, koja ne potiče od posedovanja dobrih razloga, već je izraz uspešne upotrebe naših deskriptivnih tehnika. Ovaj pristup ne pokušava da se izbori sa skepticizmom tako što će preuzeti nemogući – i potpuno pogrešno shvaćen – zadatak dokazivanja da je naše viđenje sveta sigurno ispravno. Ali on isto tako ne zavisi od našeg dogmatskog prihvatanja iskaza murovskog tipa kao izvesno tačnih, bez dokaza, da bi obelodanio ispraznost tradicionalnog istraživanja. On pre pokazuje zašto pojmovi istinitosti i lažnosti, i svi epistemički pojmovi, nisu primenljivi na nivou na kom su konstituisane naše tehnike za opisivanje sveta. Naša predanost sudovima koji tvore okvir istraživanja nije stvar

neispitane pretpostavke da su izvesne stvari to što jesu, već praktična posvećenost upotrebi tehnika koje nam same po sebi daju moć mišljenja i smislenog izražavanja.

Tvrdim, dakle, da nam Vitgenštajn zaista pruža filozofsko razumevanje za koje sam ja sve vreme sugerisala da je od suštinske važnosti za filozofski zadovoljavajuće opovrgavanje skeptika. On nam pruža takvo razumevanje odsustva opravdanja za sudove okvira, koje ne vodi skeptičkoj oceni naše uobičajene prakse. On nam omogućuje da vidimo zašto je potpuno ispravno naše uobičajeno osećanje da opravdanja za ove sudove nisu potrebna, kao i zašto time što ne pribavljamo opravdanja ne propuštamo da uradimo nešto što je potrebno. Vitgenštajn ne koristi činjenicu da se mi čvrsto držimo uobičajene prakse kao osnovu za dogmatsko odbacivanje skeptika. On pruža takvo filozofsko razumevanje onoga što leži u osnovi uobičajene prakse koje pokazuje da skeptikova ocena sudova okvira nije na mestu i da je netačna. Prema tome, nešto važno je saznato razmatranjem mogućnosti izgradnje skeptičkog napada na uobičajenu praksu, i naše nemogućnosti da napad osetimo kao bilo kakvu vrstu istinske pretnje. Za Vitgenštajna, ove dve činjenice se povezuju kako bi razotkrile istinsku prirodu sudova koji sačinjavaju okvir naše prakse, kao i našu izvesnost u pogledu takvih sudova.

Ranije sam tvrdila da bi Murov Dokaz trebalo shvatiti kao argument kojim se dokazuje da nemoć skepticizma da nas ubedi u neistinitost ili neopravdanost naših uobičajenih sudova i saznavnih tvrdjenja vodi njegovoj potpunoj intelektualnoj propasti. Ukazala sam na to da se ambivalentnost koju osećamo u pogledu Dokaza pojavljuje zato što nas on navodi da osetimo napetost koja postoji između nemogućnosti da se na skepticizam odgovori i nemogućnost da se on oživi. S jedne strane, moramo priznati da delimo Murovu ubeđenost u pogledu suda "Ovo je ruka"; s druge strane, ne možemo a da ne osećamo da on, dok skeptički argument ostaje bez odgovora, nema prava da ga tvrdi. Murov Dokaz je smatram nezadovoljavajućim utoliko što on ničim ne izaziva ubeđenost koju mi obično imamo u pogledu sudova koje on uzima kao premise svog Dokaza. On ne pokazuje zašto njegova nesposobnost da opravda ove sudove, kako bi zadovoljio skeptika, nije njegov propust. Gledajući sada unazad na Dokaz, u položaju smo da shvatimo nedogmatičnu osnovu Murove sigurnosti da je objekat ispred njega ruka. Vitgenštajново objašnjenje prirode našeg odnosa prema iskazima murovskog tipa nam omogućuje da vidimo zašto Murova predanost sudu, "Evo jedne ruke i evo druge", ne mora da bude opravdana. Suštinski filozofski posao koji je Mur zanemario je obavljen, i naš podvojeni stav prema Dokazu sada može da bude shvaćen u potpunosti...

Prevod: Dejan Stanković